

KİTAP İNCELEME / BOOK REVIEW

Kitap İnceleme: İlhan Tekeli'nin “Dünya’da ve Türkiye’de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri” Başlıklı Çalışması

Ali Cenap Yoloğlu

Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Mersin

İlhan Tekeli'nin “Dünya’da ve Türkiye’de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri” başlıklı çalışması 2016 yılında İdealkent Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Kitap 11 bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla

1. Giriş,
2. Kavramlarımızı ve Kuramlarımızı Gözden Geçirme Zamanı Geldi mi?
3. Türkiye'nin Tarımında/Kırsal Alanında Yaşanan Dönüşümler ve İzlenebilecek Stratejik Yaklaşımlar Üzerine,
4. Dünya’da Değişen Yerleşme Yapısının Yarattığı Temsil Sorunları ve Demografiye Yansımaları Üzerine,
5. Küresel Büyük Kent Kuramlarının Yapısal Yeterliliği Üzerine Bir Tartışma,
6. Kent Üzerinde Konuşmanın Değişik Yollarını Tartışabilmeyenin Demokratikliği Üzerine,
7. Kent Plancılarının Eleştirel Söylemlerini Temellendirme Yolları Üzerine,
8. Sürdürülebilir Bir Toplum ve Çevre Tasarımı İçin Bir Strateji Seçenekleri Yelpazesi Oluşturmak,
9. Türkiye’de Kent Yöneticileri/Kent Plancıları Kentsel Dönüşüm İçin Bir Ahlaki Çerçeve Oluşturmak Durumundadır,
10. Kentsel Dönüşüm Üzerinde Konuşmanın Değişik Mantıkları Siyasal Kamu Alanında Nasıl Kullanılıyor?
11. Türkiye Yürürlüğe Konulan Kentsel Dönüşüm Üzerinde Konuşmayı Sürdürebilmelidir.

Kitap gözden geçirmesi ise 1. ve 8. bölümler dışındaki bölümlere odaklanırken, özellikle 2. ve 7. bölümler arasındaki kısma yoğunlaşmıştır.

Kitabın “Kavramlarımızı ve Kuramlarımızı Gözden Geçirme Zamanı Geldi mi?” başlıklı 2. bölümünün 1. Giriş kısmında yazar “kent kavramının köy ve kent karşıtlığına dayalı olarak tanımlanmasının” geçerliliğini yitirdiğini iddia ederek bölüme başlamaktadır. Ancak şurası bir gerçektir ki son yıllarda Türkiye’de kentsel meselelerin tartışılmasında kent kavramının kent-kır karşıtlığı üzerinden tanımlanması söz konusu değildir. Tam tersine kent kendine özgü özellikleri olan bir olgu olarak değerlendirilmektedir, dolayısıyla yazarın bu tespiti yerinde bir tespit değildir. Yine aynı kısımda yazar “sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken, hâkim tek merkezli metropoliten kentlerin yerini, sınırları belirsiz çok merkezli kentsel bölgelerin almaya başladığını” iddia etmektedir. Dünyada buna uygun örnekler olsa da Türkiye’de bu duruma uygun düşen çok sınırlı örnek vardır ve dolayısıyla bu durum Türkiye için genellenemez. Devamında yazar “var olan kuramların kent plancıları ve yöneticilerinin kuram gereksinmelerini karşılamakta yetersiz kaldığını ve bu yetersizliğin disiplinlerarası olmaya sığınarak görmezden gelinemeyecek düzeye vardığını” vurgulamaktadır. Ancak burada kuramlara ait hangi önermelerin hangi açıdan yetersiz kaldığı açıklanmalı ve disiplinlerarası yaklaşımların nasıl bir kaçış yolu sağladığı anlatılmalıdır. Yazar yukarıda daha derin bir şekilde açıklanmaya muhtaç değerlendirmelerinin

Geliş tarihi: 24.07.2017 Kabul tarihi: 14.08.2017

Online yayımlanma tarihi: 17.08.2017

İletişim: Ali Cenap Yoloğlu, e-posta: acyologlu@mersin.edu.tr

üstüne “yaşanan bu değişiklikler karşısında, geçmişin kent, kır ve köy gibi kavramları ve bu kavramları kullanarak kurulmuş kuramları yaşanan gerçeklikleri temsil etmekte yetersizdir” sonucuna varmaktadır. Kent, kır, köy gibi kavramların bulanıklaşmasında kentlerin zaman içinde yaşadığı dönüşümün etkisi olsa da Türkiye özelinde daha çok son zamanlarda yapılan yasal/yönetimsel düzenlemeler etkilidir. Dolayısıyla yaşanan değişim olgunun kendisinden kaynaklandığı kadar aynı zamanda yapay bir gelişmedir. Yazar daha sonra “plancıların / yöneticilerin yeni kavramlara ve kuramlara gereksinim duydukları” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak şu an yeterince anlayamadığımız ve özellikle Türkiye bağlamında yeni kavramların bize aşmak konusunda yardım edeceği engellerin neler olduğu yazar tarafından daha çok açıklanmalıdır. Yazar yeni kuram arayışıyla ilgili olarak “bu arayışta her yerde/kentte ve zamanda geçerli bir kuram ortaya koymaya çalışmaktan çok, her kentin tekil olma özelliklerine katkıda bulunacak bir arayışın nasıl kurgulanabileceği üzerinde durmaya çalışacağını” ifade etmektedir. Ancak burada bir çelişki mevcuttur: Eğer tekil özellikler üzerinde durulacak olursa bu bir kuram arayışı olamaz. Çünkü kuramlar tekilliklerden daha ziyade genel mekanizmaların göz önüne serilmesiyle ilgilidir. Yazar bir önceki önermesinin devamı olarak “eğer bizim kuramsal çerçevemiz evrensel geçerlilik iddiası taşıyorsa, kente özgü bir strateji ya da plan geliştirmek olanağı bulamayacaklardır” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Oysaki kuramlar kentleri değil insan ilişkilerini temel alır. Burada temel olan evrensellik iddiasından kaçınmak değil, insan ilişkilerini daha iyi çözümlenerek kente özgü koşullardan yola çıkarak stratejiler geliştirilmesidir. Hem kuram geliştirmekten bahsedip hem de kuramın doğasını reddetmek birbiriyle çelişen düşüncelerdir. Yazar yukarıda üstünkörü oluşturduğu dayanaklardan yola çıkarak “böyle çoğulcu bir kuramsal alanın kurgulanmasının çıkış noktası olarak yığılmanın seçilebileceği” sonucuna varmaktadır. Ancak burada yığılma kavramından neyin kastedildiği daha çok açıklanmaya muhtaçtır.

2. bölümünün, “Kuram Arayışına Yığılmadan Bakmak” başlıklı II. Kısımında yazar şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: “kırsal alanda meraların, denizlerin, denizlerdeki balıkların ortak mülkiyete konu olduğunu biliyoruz. Ortaklığa konu olanlar, kırsal yaşamın düzenlenmesinde ne kadar önemliyse, kentsel yığılmalarda üretilmiş olan ortak değerler, kamusal alanlar, yaratılmış gündelik yaşam pratikleri vb. kentin ortak olanları da kentsel yaşamın kurulmasında o kadar önemli fırsatlar yaratmaktadır. Bu nedenle kentleşmeyi (yığılmayı), kentin ortak olanlarını sürekli zenginleştirmek süreci olarak tanımlayabiliriz.” Ancak kırsal alandaki ortak mekânlar (harman, mera vs) üretim (production) ile ilgiliyken kentsel alandaki ortak mekânlar üretimle değil yeniden üretim (reproduction) ile ilgilidir. Dolayısıyla aynı içerikte değildir. Ayrıca kentte ortak mekânların artması bir yığılmanın nedeni değil sonucudur. Hiçbir kent ortak/kamusal mekanları çoğaldığı için nüfus çekmemiştir.

2. bölümün “Yığılmanın İçyapısına İlişkin Betimleyici ve Açıklayıcı Kuramlar Yelpazesi” başlıklı III. Kısımında yazar “bir yığılmada (kentte) genellikle iki farklı düzeyde komünite (community) oluşumu söz konusu olmaktadır. Bunlardan birincisi kent düzeyindeki, ikincisi ise komşuluk ünitesi (mahalle) düzeyindeki komünite oluşumudur. Hangi düzeyde olursa olsun bir komünitenin oluşturulabilmesi için bu yığılmanın içinde toplumsal etkileşme olabilmesi ve bir kamusal alan bulunması gerekir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak cemaat (community) oluşumunun ön koşulu yüz yüze ilişkiler ve karşılıklıdır. Dolayısıyla kent ölçeğinde cemaat oluşabileceğini düşünmek olanaklı değildir. Öyle olsa bile oluşan şeye cemaat demek olası değildir. Yüz yüze ilişkiler için kamusal mekânlar gerekli midir sorusu yanıtlanması gereken bir sorudur. Kamusal mekânlar genellikle ikincil ya da biçimsel (formal) ilişkiler için ihtiyaç duyulan yerlerdir. Cemaat ilişkileri için gerekli alanlar kamusal değil yarı-kamusal mekânlardır ya da bir şekilde kontrolün sağlandığı mekânların yaratılması gerekmektedir. Yazar devamında “günümüzün küresel dünyasında kent düzeyindeki komünite dış dünyaya ve değişmeye açık olmak durumundadır. Bu üst düzey komünite alt düzey komünitelerin bir mozaığıdır. Bu alt düzey komüniteler izole gettolaşmış moral dünyalar halinde ya da etkileşmeye kapalı tutulurlarsa üst düzeydeki bir bütünleşmeden de söz edilemez. Kentin potansiyellerinin tam olarak harekete geçirilebilmesi için bu düzeyde de etkileşmeye, kendi farklılığını yeni koşullarda üretebilmeye açık olmak gerekmektedir” değerlendirmesini yapmıştır. Cemaat kavramı açısından en önemli olgulardan bir tanesi “kendini koruma”dır. Hem mahalle ölçeğindeki cemaat oluşumundan, hem de alt düzey cemaatlerin bileşiminden oluşan kent cemaatinin dış dünya ile etkileşime açık olmasını beklemek cemaat kavramı açısından tutarsızdır. Bu konuda en çok tartışılan olgulardan biri bir cemaatin diğer bir cemaatle nasıl ilişki kuracağıdır. Dış dünya ile etkileşime açık olmak amaç ise bunu başka bir kavram üzerine oturtmak gerekmektedir. Yazar sonraki satırlarda cemaat ve yaratıcılık arasında bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Oysaki cemaat muhafazakâr özelliklerinden dolayı yaratıcılığı teşvik eden değil önleyen bir içeriğe sahiptir. Çünkü cemaat değişime karşı olan bir refleksi yansıtmaktadır. Sonraki satırlarda yazar insan hakları ve cemaat ilişkisi açısından “yöneticilerin ister kent düzeyinde ister cemaat düzeyinde olsun insan haklarının soyut ilkeler düzeyinden çıkarak somut düzeyde hayata geçtiği yerler olduğunun farkına varmış olması gerektiğini” vurgulamaktadır. Ancak insan hakları ile cemaat değerleri çatışabilir. İnsan hakları evrensel değerleri savunurken cemaat yerel değerleri savunacaktır. Feodal ya da muhafazakâr değerler buna örnek olarak verilebilir. Başlık parası ya da kız çocukların okula gönderilmemesi pratiklerinin insan hakları ile uyuşması söz konusu olamaz.

2. bölümün “İnsan Bir Yığılmayı (kenti) Hangi Yetileriyle Bilir ve Hakkında Değer Yargıları Geliştirir” başlıklı IV. Kısımında yazar “eğer kente ilişkin algılarımızı ve bilgilerimizi bu yer-

leşmeyi planlamak ve kentsel yaşama müdahale etmek için kullanacak; bu müdahalenin hangi sorunları çözmek için ve ne tür sonuçlar elde etmek için yapılması gerektiği konusundaki saptamalar çoklu duyumlara dayandırılan yapılanmacı sosyal bilim anlayışıyla elde edilen bilgilerle yapılacaktır. Ama yapılacak müdahaleler kısa erimli araçsal rasyonelliğine önem veriliyorsa burada yığılmaya ilişkin nesnel temsile dayandırılan kavramlarla geliştirilmiş bilimsel bilgi kullanılacaktır” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak eğer planlamada nesnellik olgusu geri plana atılacaksa, kente kimin ve ne için müdahale edildiğinin açıklanması gerekecektir. Burada plancının nesnel bilgilerden yola çıkarak toplum kesimlerini bilgilendirme ve mesleki uzmanlığını kullanma gibi bir sorumluluğu vardır.

2. bölümün “Yığılmanın Şekillendirilebilirliği Konusundaki Ontolojik Kabullerin Hangi Koşullarda Geçerli Olabileceği ve Ne Tür Bir Kuram Talebi Yarattığı Üzerine” başlıklı V. Kısmında yazar “bu arayış sırasında, kentsel yığılma kendi kendini düzenleyen çok aktörlü açık bir sistem olarak kavramsallaştırılmaktadır” demektedir. Eğer kent kendi kendini düzenleyen bir sistem ise “kentsel planlama gibi müdahaleler gerekli midir?” sorusunun cevaplanması gerekmektedir. Yazar devamında yurttaşlık bilinci ile ilgili olarak “pasif yurttaşların oluşturacağı bir kentsel yığılma önemli ölçüde bireyin tercihlerini geri plana iterek yabancılaştıracaktır” demektedir. Pasiflik ile vatandaş beklentilerinin başka bir irade tarafından baskılanması aynı değildir. Yurttaş “kimliği” sorunlu bir kavram olabileceği gibi sistemin yurttaş taleplerine karşı duyarlılığı da sorgulanmalıdır. Gezi Parkı örneği hala hatırlanmaktadır. Hükümet tarafından gezi parkında yapılması planlanan düzenlemeye ilişkin kamuoyunda ciddi bir rahatsızlık belirmiş ve bu rahatsızlık çeşitli şekillerde hem İstanbul’da hem de tüm yurt genelinde hükümete gösterilmiş olsa da (aktif yurttaşlık örneği) hükümet bu görüşlere kayıtsız kaldığı gibi kime yerlerde de gösterileri şiddet kullanarak bastırmıştır. Yazar daha sonra “post-modern dünyanın demokrasi arayışları içinde pasif yurttaş yetersiz kalacaktır. Artık özel alanına hapsedilemeyen, kamusal özne olma talebini canlı tutan aktif birey ortaya çıkacaktır” değerlendirmesini yapmaktadır. Post-modern yaklaşımlarda kamusal kabul edilen değerlerden biri değildir. Tersine birey ve bireyin biricikliğini vurgulayan unsurlar ön plandadır. Burada kamusal, kamusal mekânlarda birbiri ile etkileşim halinde olmadan yan yana olmaktan daha çok ortak “iyi”yi üretmeye yönelik eylemlilik olarak değerlendirilmelidir. Aksi takdirde “aktif yurttaş” kavramındaki “aktif” sıfatının bir anlamı olmayacaktır. Bu anlamda kamusal belli bir uzlaşma kültürünü zorunlu kılarken post-modernite tersine bireyi uzlaşmadan uzaklaştırmaktadır. Çünkü bireyi diğer bireylerle ortak eylemliliğe davet eden bir ortamdan çok bireyin sosyal ve kültürel tekilliğini kutsayan bir çerçeve mevcuttur.

2. bölümün “Kentsel Yığılmanın Performansı Konusunda İleri Sürülebilecek Hedeflerin Temellendirilmesi Üzerine” başlıklı

VI. Kısmında yazar “bu ontoloji içinde kır yok olmuş her yer kent haline gelmiştir” iddiasında bulunmaktadır. Bu önerme çok iddialı bir önermedir. Tersine de iddia edilebilir: kent yok olmuş, her yer kır haline gelmiştir. Bu durum bakış açısına göre değişebilecektir. Örneğin son yasal düzenlemede sonra yerel yönetim seçimlerine katılan seçmen kitlesi içinde kırsal nüfus ağarlık kazanmış ise seçim sonuçlarının kırsal bir nüfusun tercihlerini yansıtacağı varsayılırsa bu durumda o yerleşim biriminin tamamen kentleştirdiğinden söz edilebilir mi? Bu durum kent-kır meselesinden daha çok sermayenin tüm coğrafyalara nüfuz etmesiyle ilgilidir.

2. bölümün son kısmında yazar “kent yığılmalarının yeniden biçimlenmesinde güçlü aktörlerin dıştan müdahalelerinin etkisinin görmezden gelinmesinin herhalde önemli bir eksiklik” olduğunu belirtmektedir. Ancak kitabın önceki bölümlerinde kent kendi kendini organize eden bir yapı olarak tasarlanırken bir anda kentteki güçlü aktörlerin etkinliği vurgulanmaktadır. Bu iki vurgu kendi içinde çelişen bir durum arz etmektedir. Devamında yazar vurgulamak istediği bir diğer noktanın “plancıların/yöneticilerin kentin oluşumuna müdahalelerinin gerçekleştirmek istediği her kentsel yığılmanın kendi özgünlüğünün oluşturulması sorununa nasıl öncelik verilebileceği” olduğunu belirtmektedir. Ancak burada özgünlük meselesi tartışmalıdır. Çünkü özgünlük tarihsel olarak gelişen bir durumdur. Dolayısıyla özgünlük yaratılmaktan daha çok korunabilir. Planlama aracılığı ile kente özgünlükten daha çok bir vizyon ve gelecek perspektifi verilebilir. Bu vizyonun gerçekleşmesi koşuluyla kent özgün bir kimlik kazanabilir.

Kitabın “Türkiye’nin Tarımında/Kırsal Alanında Yaşanan Dönüşümler ve İzlenebilecek Stratejik Yaklaşımlar Üzerine” başlıklı 3. bölümünün I. Giriş kısmında yazar “Türkiye büyükşehir yasağını değiştirterek, ülke yerleşme sisteminde kent ve kır ayrımına dayanan kavramlaştırmayı bir kenara iten çok önemli bir adım atmıştır” demektedir. Birincisi kır-kent ayrımının bir kenara itilmesi neden istenen/beklenen bir durumdur bunu açıklanması gerekmektedir. İkincisi sosyal olguların yasal düzenlemelerle ortadan kalkması diye bir şey olamaz. Mersin’den örnek verilecek olursa metropoliten olana 5–10 km mesafedeki köyler ile Mersin-Karaman il sınırında, Toroslar’ın zirvesinde yer alan köyler yasal olarak aynı statüye sahip olsalar da kentleşme açısından aynı niteliklere haiz değillerdir.

3. bölümün “Yeni Kavram Arayışlarının Gerisinde Bozulan Özdeşlikler Bulunuyor” başlıklı II. Kısmında yazar “sanayi toplumu döneminde yerleşmelerin yapılarını temsil için kullanılan ikili karşıtlık halindeki kent ve kır/köy kavramları var olan gerçeklikle uyum içinde bulunuyordu. Bu kavramlarla temsil ettikleri arasında bir özdeşlik vardı. Dünyada bilgi toplumuna geçiş yaşanırken bu özdeşlik büyük ölçüde aşınmış ve çözülmüştür. Bu özdeşliğin bozulması kentsel faaliyet olarak görülen üretim ve hizmet faaliyetlerinin bir bölümünün kent dışında yer seçme-

siyle başladı. Kırsal alanın tarım ve ormancılık alanı olduğu kabulünün geçerliliği kalmadı” iddiasında bulunmaktadır. Kentsel faaliyetlerin kıra doğru yayılmasının en önemli nedenlerinden birisi kentsel arazi fiyatlarındaki artıştan kaynaklanan maliyet artışıdır. Aynı zamanda karayolu altyapısının yaygınlaşması mesafenin caydırıcı etkisini azaltmıştır. Ek olarak, toplumun varlıklı kesiminin kent merkezinden uzaklaşarak kent merkezinin toplumsal maliyetlerini ödedikleri vergiler ile karşılamak istememeleri kent merkezinden kaçışı hızlandırmıştır (yabancı örneklerde). Ancak unutulmamalıdır ki bazı kentsel faaliyetlerin yürütüldüğü her yer kent değildir, kent olarak değerlendirilemez. Kent içinden kırsal alana taşınan sanayi alanları buna bir örnektir. Devamında yazar “son dönemde çevreci sosyal hareketlerin gelişmesiyle, kentte yapılan tarım diye bir kategori de ortaya çıkmaya başladı. Böylece kent-kır ayrımı açıklığını kaybederek bulanıklaştı” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak aynı şekilde bazı kırsal faaliyetlerin yürütüldüğü her yer de kır değildir. Aynı sayfada yazar kır-kent arasındaki farkın ortadan kalktığına vurgu yapmak için “bu bulanıklaşmanın ilk işaretleri kent planlama yazınında kentsel saçaklanma (urban sprawl) kavramının kullanılmasıyla verilmeye başlamıştır. Bu kavram kullanılmaya başladığında, saçaklanma kaçınılması gereken bir olumsuzluk olarak görülmekteydi. Oysa bu sürecin işleyişi sonucunda günümüzde geline nokta bu durumun normalleşmesi gerçekleşmiştir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak burada sorulması gereken bir soru var, o da: Normalleşen her şey kabul edilmeli veya olumlanmalı mıdır? O zaman iktidarın ya da toplumun normalleştirdiği hiçbir şeye itiraz etmemek gerekmektedir. Bu kabul edilebilir bir şey değildir. Kadın cinayetleri, feodal töreler gibi toplumun ya da iktidarın normalleştirdiği ancak şiddetle karşı çıkılması gereken olgular vardır. Yazar sonraki satırlarda “kent tanımına uymayan durumu bir olumsuzluk olarak değerlendirilmek noktası aşılarak, kent kavramının kendisinin tartışılması noktasına gelindiğini” vurgulamaktadır. Ancak, kavramlar, kavramların içeriğini oluşturan mekanizmalar daha iyi anlaşılabilir geliştirilebilir. Doğrudan bir kavramın reddedilmesi veya kabul edilmesi, olumlanması ya da olumsuzlanması diye bir şey sadece ideolojik tutumların bir yansıması olarak gerçekleşebilir. Marksist bir yazar elbette ki liberal bir düşüncenin kavramını kabul etmeyebilir. Ancak bu Marksist düşüncenin aynı olguyu açıklayan başka bir kavramı geliştirmeye kapalı olduğu anlamına gelmez.

3. bölümün “Türkiye’de Tarımsal Üretimde Yaşanan Yeniden Yapılanma Süreci Üzerine” başlıklı III. Kısımda yazar tarımsal üretim ile ilgili olarak “tüm bu kayıt sisteminin kurumsallaştırılmış olması çok önemlidir. Temelde devlet bu kayıt sistemlerini geliştirerek tarım politikalarını uygulama bakımından modernist bir araç oluşturmaya girişmiştir denilebilir. Bu kayıt sistemlerinin oluşturulması köylülüğün tasfiyesinde ileri bir noktaya ulaşıldığının bir kanıtı olarak da alınabilir” yorumunda bulunmuştur. Bu değerlendirmedeki tarımsal üretimin gözlem altına alınmasıyla köylülüğün tavsiyesi arasındaki ilişki

açıklanmaya muhtaçtır. Bir felsefi pozisyon olarak modernite ile teknoloji kullanımının yaygınlaşması aynı şey olamaz. Keza bazı alanlarda teknoloji kullanılması kimliklerin ön plana çıkmasını kolaylaştırarak modernite aleyhine gelişmelere de neden olabilir. Bugün internet teknolojisi Facebook, Twitter ve diğer sosyal ağ programları aracılığı ile kişilerin kimliklerini ve bireysel tercihlerini yansıtabilecekleri bir ortam sunmaktadır. Yazar sonraki sayfalarda “Türkiye tarımdaki küreselleşme-kapitalistleşme sürecinde geline nokta; emeğin ve toprağın metalaştığı, tarımın tamamen piyasa için üretilir hale geldiği, köydeki emeğin önemli bir kısmının küçük mülkünü korurken ücretli emek haline geldiği, yaşamını sürdürmek için tarım kadar tarım dışı işlerde çalışmaya başladığı, kırdan yaşamı sürdürmek için tarım dışı iş olanaklarının seçenekler içine girdiği bir noktaya ulaşılmış bulunuyor” değerlendirmesini yapmıştır. Bu paragrafta açıklanan durum kırsal kent tarafından yok edilmesini değil kır ile kent arasındaki ilişkinin, kapitalizmin ulaştığı aşama açısından, daha da güçlendiğini göstermektedir.

3. bölümün “Kentte ve Kırdan Yaşanan Dönüşümler Sonucunda Ortaya Çıkan Yerleşme Yapısı Nasıl Kavramsallaştırılabilir” başlıklı IV. Kısımda yazar “böyle bir büyüme kalıbı içinde kent, çevresindeki kıra her an adeta bir emrivaki yapmaktadır. Böyle bir büyüme kalıbının gerçekleşebilmesi için güçlü inşaat şirketlerinin ya da geliştiricilerin bulunması gerekmektedir. Bu girişimciler büyük toprağı bir araya getirebilmekte, siyasal karar mekanizmalarını da etkileyerek imar haklarını elde ettikten sonra tarım dışı kullanışlara açan emrivakiler yapabilmektedir. Böyle bir gelişme kalıbının ortaya çıkabilmesi gayrimenkul alanında belli bir kapasitenin inşa edilmiş olmasını ön görmektedir” değerlendirmesini yapmaktadır. Sermayenin mekâna etkisi anlatılırken, onun kendiliğinden gelişen ve tarafsız (neutral) bir olgu gibi anlatılması doğru değildir. Sermayenin kar elde etme hırsı ve onun ekonomik sistemle kurduğu ilişkiye referans verilmeden bu durum anlaşılabilir. O zaman akıllara şu soru gelmektedir: Sermaye emrivakide bulunabiliyor da emekçiler neden bulanamıyor? Devamında yazar “kentten desantralize (decentralization) olan sanayi gibi faaliyetler kırsal kesimde yer seçmektedirler. Gerçekte bu tür yer seçen faaliyetler daha geniş bir yelpazeyi oluşturmaktadır. Bu yelpaze içinde enerji üreticileri, lojistik kuruluşlar, maden üretim alanları, turizm tesisleri vb. yer almaktadır. Böyle bir yelpazenin oluşması ile kırsal alanda tarım dışı faaliyetlerin istihdam olanaklarını genişletmiş olduğu” vurgulamaktadır. Bu tespitin arkasında yatan sebeplerin en önde geleni kentsel toprak değerlerinin aşırı yükselmesidir. Bu nedenle üretim maliyetlerini düşürmek yada mevcut kentsel araziye daha kar getirir şekilde kullanmak için söz konusu faaliyetler kent dışına çıkmayı tercih etmektedir. Yine devamında yazar “ikinci önerme kırsal kesimin doğayla ilişkilerinin kentliler tarafından kendi yaşam kalitelerini yükseltecek bir şekilde, eğlence ve dinlenme amacıyla kullanılması üzerinde durmaktadır. Bu önerme bu tür kullanışın arazi kullanış biçimine yansıyan iki

önemli türüne işaret etmektedir. Bunlardan biri turizm kullanışları, ikincisi ise yazlık ev stoklarıdır. Her ikisinde de kırdaki kentlilerin beğenilerine/değerlerine göre şekillenmiş oldukça büyük arazi kullanma alanları oluşmaktadır. Yazlık evler adeta kentlerden kırsal alanlara mevsimlik bir göçü gerçekleştirmektedir” sonucuna varmaktadır. Burada hem turizmin hem de ikinci konutun sermaye için iki farklı yatırım alanı olduğu unutulmamalıdır. Burada temel amaç kar elde etmektir. Ayrıca arzın mı talep yarattığı yoksa talep olduğu için mi arz yaratıldığı derin bir tartışma konusudur. Devamındaki satırlarda yazar “üçüncü önerme kentte iş bağlantıları kalmamış, geçimlerini emekli maaşlarıyla sağlayanlar ile toplumun güçsüz kesimlerinin kırsal alanda yaşama eğilimi içine girdiğine işaret etmektedir” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak, kırdaki yaşamı tercih etmenin bir yoksulluk stratejisi olarak değerlendirilmesi tartışmalı bir konudur. Zorunlu göç ile kente gelmiş yoksullar arasında yapılan çalışmalar özellikle kadınların kırsal yaşamın zorluğundan dolayı kıra geri dönmekten ise kentte kalmayı tercih ettiklerini göstermiştir. Kırdaki ancak yeterince geçimlik geliri olanlar için gidilecek bir yer niteliğindedir. Yoksa 60 yaşından sonra kıra dönenlerin tarımsal faaliyetler ile uğraşabilecek fiziksel kapasiteleri olduğu düşünülemez. Devamında yazar “kent kavramı artık eskiden olduğu gibi tarımı dışlamamaktadır” yargısına varmaktadır. Ancak kent kavramı tarımı hiçbir zaman dışlamamıştır. Tarımda dayalı sanayilerin yer seçimi, tarımsal ürünlerin tüketiciyle buluşmasını örgütleyen tedarik zincirlerinin kurulması vb konular kent ile kırdaki güçlü ilişkinin göstergeleridir. Devamında yazar “kırsal alanda yaşayanların artık köylülük kalıplarında davranmayarak, kapitalist bir toplumun rasyonalist kalıpları içinde davranmaya başlamasıyla kent ve köy ayrımını sürdürmenin dayanağını büyük ölçüde yitirdiğini” ifade etmektedir. Ancak burada etkili olan kapitalizmin etkinlik alanını genişletmesidir. Bu köylülerin bir tercihi değildir. Yine yazar “artık kırsal alandaki faaliyetler, tarım ve ormancılık faaliyetleriyle sınırlı kalmamaktadır. Böyle çeşitlenmiş bir faaliyetler alanı söz konusuysa, faaliyetlerinin farklılığına dayandırılmış kent ve kırdaki ayrımı anlamlılığını da yitirmiş olmaktadır” tespitini yapmaktadır. Ulaşım olanaklarının artması kırsal alanlarda üretim çeşitliliğinin artmasının başlıca nedenidir ve bu durum her yerde geçerli değildir. Çünkü hala birçok kırsal alan nüfus kaybetmeye devam etmektedir. Bu da söz konusu kırsal genişlemenin çok sınırlı bir alanda gerçekleştiğini göstermektedir. Devamında yazar “haritada kent ve kırdaki ayrım çizgisi çizilemez hale geliyor. Kent ve kırdaki ayrılmıyorsa böyle bir kavramsallaştırmanın pratikte karşılığı bulunmuyor” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak, metropoliten kentlerin çeperinde olan bir olgu tüm Türkiye için genellenemez. Devamındaki satırlarda yazar “insanların kentli ve köylü olarak ayrıldığı birinci dönemde her bireyin yaşamları boyunca bir yerde yaşadığı varsayılmaktadır, insanlar kırdan kente göç ettiklerinde yerini değiştirmekte, bu yer değiştirme bir kimlik değiştirmesini de içermektedir. Artık günümüzde insanların hem kentte hem kırdaki konutları bulunmaktadır. Yer

değiştirme bir kimlik değiştirmesi anlamını taşımamaktadır” sonucuna varmıştır. Ancak kimlik meselesi davranış kalıplarıyla alakalı bir durumdur. Kentte yaşayanlar bazen kırsal/feodal davranış kalıpları gösterebilmektedir. İnsanlar yer değiştirmeyele davranışlarını değiştirebilseydi adaptasyon/uyum vb sosyal sorunlar hiç yaşanmazdı. Sonraki satırlarda yazar “söz konusu olan grup mevsimlik işçilik yapanlardır. Bu grup emeğini tarımsal üretim için arz etmektedir. Modern toplumun emek arz biçimleri dışındaki kayıt dışı bir emek arzının tasfiye olmadan varlığını sürdürülebilmesi, tarımın mekanizasyonunun geciktirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu grubun potansiyelleri modern toplumun işleri için emek arzına olanak vermemektedir. Bir anlamda bu emek artık bulanıklaşan eski kırdaki kavramı içine kendisini hapsedmiş olmaktadır” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak, mevsimlik işçilik çoğu zaman kentte yaşayan insanlar tarafından da sunulan bir emek arz biçimidir. Kırdaki mevsimlik işçilik çok nadirdir. Çünkü insanlar geçimlik gelir elde edebildikleri için kırdaki kalmışlardır. Şu anda mevsimlik işçilikte öne çıkan grup Suriyeli göçmenlerdir. Suriyelilerin ise kırdaki yaşamadığı bir gerçektir.

3. bölümün “Türkiye’de Kırsal Kesimde Yaşananlar Önerilen Temsil Çerçevesini Ne Kadar Destekliyor” başlıklı V. Kısımda yazar “bu küçük çiftçinin toprakla ve mekânla ilişkisi yeniden şekillenmektedir. Bu emeğin nereye ve nasıl arz edileceği konusunda değişik seçenekler bulunmaktadır. Birinci seçenek emeğini tarım kesimi içinde sunmaktır. Bu aile emekçisi olan küçük çiftçi köyündeki ve yakınındaki işletmelerde ücretli olarak çalışana ya da belli dönemlerde mevsimlik işçiye dönüşmektedir. İkinci seçenek kırsal kesimde gelişen tarım dışı faaliyetlere emek arz etmektir. Bu faaliyetler kentteki girişimcilerin kırsal alanda yaptıkları yatırımlar dolayısıyla kurulan sanayi ve turizm kuruluşları olabildiği gibi kırdaki büyük toprak sahiplerinin kırdaki hizmet sunmak için geliştirdikleri işlerdir. Üçüncü seçenek köyden koparak kente gitmektir. Bu durumda kentte, işçi, enformel iş sahibi, küçük girişimci, küçük memur haline gelmektedir” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak kırdaki yaşam biçimini şekillendiren şey; burada tarif edilen her üç olasılıkta da temel olan iş olanaklarıdır. İş olanaklarının çeşitliliğine göre kırdaki yaşayan ailelerin tercih seçenekleri artmakta ya da azalmaktadır. Yazar devamında “özellikle dayanıklı tüketim malları pazarlamacıları, kırsal nüfusu iç pazarın genişletilmesinde yararlanılacak tüketiciler olarak görmeye başladılar. TV kanalları, cep telefonları, ulaşım altyapısının gelişmesi vb. Dolayısıyla kent ve kırdaki artan etkileşim, kentin tüketim kalıplarının kırsal kesimde hâkim olmasını sağlamaktadır” değerlendirmesini yapmaktadır. Burada sermayenin kırdaki ayrımı gözetmeksizin tüm alanlara sirayet etmesi kırdaki bütünleşmesinde temel faktördür. Çünkü sermaye daimi olarak yeni ve karlı alanlar arayışı içindedir. Bu onun doğasının özünü oluşturmaktadır. Bu temel neden ortaya konmadan herhangi bir çözümleme yapılamaz. Sonraki satırlarda yazar “böyle yüzergezer bir emek grubun (mevsimlik işçi) varlığının iki sonucu olduğu

söylenebilir. Bunlardan birincisi tarımsal üretimin dönüşmesini sağlayacak mekanizasyon yatırımlarının yapılmadan tarımsal üretimin sürdürülmesine olanak vermekte, kırım dönüşmesini geciktirmekte olmasıdır” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak tarımda mekanizasyon mevsimlik işçinin varlığını önemsemez. Çünkü Türkiye’de tarımda mekanizasyon yeterince tarımsal emek gücünün olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. Eğer bir olay olmuyorsa gerekli ve yeter koşulların oluşmamasındandır. Ürünün niceliği ve niteliğine göre ihtiyaç duyulan teknoloji değişebilir. Ya da maliyetler etkin olabilir. Tarımda mekanizasyonun gecikmesi sadece mevsimlik işçi varlığına bağlanamaz. Devamındaki satırlarda yazar “bu grup günümüzün kırında hiçbir yeni hüner kazanmadan yaşamlarını en alt standartlarda üretmektedir. Onların mobilitesi (hareketliliği) bu standartlara hapsolmesini kolaylaştırmaktadır. Kötü yaşam koşulları, onların toplumdaki dışlanmasını da getirmektedir” sonucuna varmaktadır. Birincisi, mevsimlik işçilerin kendi elde ettikleri gelir ile ayakta kalmaları, kentte sosyal yardımlar ile yaşamlarından daha onurlu bir durumdur. İkincisi, zamanlarının çoğu tarlada geçtiği için toplumla ilişkileri daha sınırlıdır ve dolayısıyla dışlanma gibi bir olayın olma olasılığı çok düşüktür. Çünkü halihazırda toplumdaki yalıtılmış bir yaşam sürmektedirler. Yazar bölümün sonuna doğru “kırın ve kentin bir kopuşu değil bir sürekliliği temsil eder hale geldiğini” belirtmektedir. Bu süreklilik geçmişte de vardı. Yeni bir durum değildir. Sosyal anlamda insanlar kentte tutunabilmek için kırdan yardım alıyorlar, yeri geldiğinde de imkânlar ölçüsünde kıra yardım ediyorlardı. Mekânsal anlamda ise kent makroformuna yakın kırsal alanlar için günümüzde olan süreçler geçmişte de vardı.

Kitabın “Dünya’da Değişen Yerleşme Yapısının Yarattığı Temsil Sorunları ve Demografiye Yansımaları Üzerine” başlıklı 4. bölümünün I. Giriş kısmında yazar “gelişmiş ülkelerde nüfusun tamamının, gelişmekte olan ülkelerde de çok büyük kısmının rasyonel davranış kalıpları içinde davranmaya başladığını” vurgulamaktadır. Bu durum kapitalist mantığın yaygınlaşmasının bir sonucudur. Devamında yazar “var olan kuramların kent planlarının ve yöneticilerinin kuram gereksinmelerini karşılamakta yetersiz kaldığı ve bu yetersizliğin disiplinler arası olmaya sığınarak görmezden gelinemeyecek düzeye varmış olduğu” sonucuna varmıştır. Ancak, disiplinlerarası çalışmak bir kaçış mekanizması değil, daha iyi anlama çabasıdır. Ayrıca, disiplinlerarası çalışma nasıl bir kaçış mekanizması olarak çalışmaktadır? Bu açıklanması gereken bir değerlendirilmez.

4. bölümün “Yerleşim Sistemi Nasıl Temsil Ediliyordu?” başlıklı II. Kısımında yazar “bu dönemde yerleşme yapısına ilişkin temel ontolojik kabulün ne olacağı açıklanmış olmaktadır. Bu yerleşme sisteminin “temel temsil birimi” ortasında nokta olarak temsil edilmiş bir kent ve onun denetlediği kırsal alandan oluşmaktadır” diyerek eski temsil yöntemine bir göndermede bulunmaktadır. Ancak, kır-kent ilişkisi efendi-köle ilişkisi gibi değildir. Ankara kırını Ankara kentine bağlı olmak zorunda değildir.

Türkiye’nin bazı bölgelerinde bir il sınırındaki bir ilçe gündelik ilişkilerini, ulaşım olanakları nedeniyle, başka bir kent merkeziyle (Tufanbeyli [Adana]-Kayseri) yürütebilmektedir. Yine aynı sayfada yazar “tüm kentler eşdeğer büyüklükte olmayacaktır. O zaman değişik büyüklükte olan kentlerin farklı işlevleri olacağı, bu işlevlerin artmasına göre de çok daha büyük alanları denetim altına alabilecekleri kabulünü eklemek gerekecektir” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak art-bölge anlatımında denetim altına almak diye bir olgu yoktur, hizmet sunumu daha yerinde bir kavramdır. Buna bağlı olarak hizmet türüne göre köyler ya da kentler farklı art-bölgeler içinde yer alabilir. Eğitim açısından bir art-bölge içinde yer alan bir yerleşim birimi sağlık açısından başka bir art-bölge içinde yer alabilir.

4. bölümün “Var Olan Yerleşme Sistemini Dönüştüren, Var Olan Temsil Biçiminin İçini Boşaltan Dinamikler Üzerine” başlıklı III. Kısımında yazar “köylülük yok olmuştur. Yerleşme yapısının oluşan yeni gerçekliği yeni bir temsil biçimini gerektirir hale gelmiştir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak, “köylülük yok olmuştur” ifadesi çok iddialı bir önermedir ve Türkiye gerçekliğini yansıtmamaktadır. 2012 TÜİK verilerine göre Türkiye kır nüfusu 17.179.000 kişidir. Sınırlı gözlemler ile böyle genellemeler yapmak bilimsel bir davranış değildir.

4. bölümün “Yaşamakta Olanlar Yeni Temsil İçin Nasıl İpuçları Veriyor” başlıklı IV. Kısımında yazar “kent ve köy karşıtlığının anlamını yitirdiği bir dünyada, kent olgusunun temelinde insanların ve nesnelerin belli bir alanda yığılmasının bulunduğu söylenebilir. Bu nesnelere ya da insanlar birbiriyle ilişkisiz yani atomistik olarak değil, birbiriyle ilişki kurma potansiyeline sahip olarak yığılmakta, bir bütünlük, sistemlilik oluşturabilmektedir. Kent sosyo-mekânsal bir süreç içinde oluşmaktadır... Bu kuramda yığılmalar (kent) mekânsal değil, ağsal oluşumlar olarak temsil edilmektedir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Yapılan bu tespit başka soruların doğmasını neden olmaktadır. Bunlar; eğer insanlar arasındaki ağlar ve ilişkisellik önemli ise bunun formu neden yığılmalar biçiminde oluyor da yaygın şekillerde (ki günümüz teknolojik gelişmeleri buna olanak tanımaktadır) olmuyor? Mekânsal biraradalık önemli ise kent neden kıra doğru genişliyor? Eğer önemli değilse kentsel yığılma neden bu kadar çok vurgulanıyor? Sonraki sayfalarda yazar “küreselleşmeyle birlikte, sınırların mal, sermaye, haber ve bilgi akımlarını engellemesi büyük ölçüde kalkmıştır ve kalkmaya devam etmektedir” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak son zamanlarda özellikle batı toplumlarında yükselen bir milliyetçilik dalgası gözlenmektedir. Bu durumun ağ olgusuna nasıl bir etkide bulunacağı tartışılmalıdır. Çünkü yükselen milliyetçilikle birlikte duvarlar yeniden yükselmeye başlamıştır. Özellikle ekonomik korumacılık gündemde olan bir konudur. Bu gelişmelerin küreselleşme üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Devamında yazar “bir anlamda yığılmaların (kent), kent dışı alanların sınırlarının belirsizleştirilmesiyle tüm dünyayı kentleştirme, insanın egemenliği altına sokma

tehdidini ortaya çıkardığını, bunun ise ulusların tüm toprağını tehdit altında bıraktığını” ifade ediyor. Çevre sorunları zaten tüm dünyanın insan kontrolünde olduğunu ve bunun olumsuz etkilerini ortaya koyan bir durumdur. Dünyada nerdeyse insan eli değmemiş nokta kalmamıştır. Kent-kır arasındaki görece sınırların sermaye için önemli bir engel oluşturacağını varsaymak ya da sermayenin bu tür engelleri aşmakta bu sınırların bulanıklaşmasını bekleyeceğini ummak naif bir düşüncedir. Sonraki sayfalarda yazar “günümüz dünyasında alansal temsilin tamamlanması için bu alanların akımlarla ilişkilendirilmesi, küresellik olanağının önünün açılması gerekir” değerlendirmesini yapmaktadır. Birincisi, bu durumun sağlanabilmesi için tam anlamıyla bir ekonomik kurasızlaştırma (deregulation) yapılması gerekmektedir. Bu gerçekten yerel halkın isteyeceği bir şey midir? Çünkü bu bir anlamda sermaye karşısında emek güçlerinin ödün vermesi anlamına gelir. İkincisi, toplum buna hazır olsa bile tüm yerel birimlerin küreselleşme potansiyeline sahip olduğu söylenemez. Çünkü küresel anlamda pazarlanacak bir değerinizin olması ön koşuldur. Tüm yarışmacıların kazanacağı bir yarış olamaz. Mutlaka birileri kaybetmek zorundadır. Sonraki sayfada yazar “uydu üstünden haberleşmede olduğu gibi, her birey bulunduğu yerden, belli bir altyapı ağına bağlı olmadan, dünyayla ilişki kurabilmektedir” yorumunda bulunmaktadır. Ancak, terörizm vb güvenlik gerekçeleri ile insanların ağlar üzerindeki davranışları bile takip edilmektedir. Ağlar isteyeninin istediği kişi ile istediği içerikte istediği şekilde iletişim kuracağı sonsuz bir özgürlük alanı olmaktan çıkmıştır. Kontrol önemli bir unsur olmaya başlamıştır.

Kitabın “Küresel Büyük Kent Kuramlarının Yapısal Yeterliliği Üzerine Bir Tartışma” başlıklı 5. bölümünün “Küresel Kentlere İlişkin Kuramların Yeterliliği Üzerine Değerlendirmeler” başlıklı III. Kısımında yazar “böyle (hijerarşik) bir iş bölümü söz konusu bütünlüğün tek merkezli olmasını sağlamaktadır.. Düşey işbölümü ve entegrasyona dayalı tek merkezli bir kentin birden çok büyüdüğünü düşündüğümüzde sistemin parçalanmasının, bütünlüğünü koruyamamasının söz konusu olacağını görürüz” ifadesinde bulunmaktadır. Ancak kentin tek merkezli yapısını kaybetmesi mevcut kent merkezinin sorunlarıyla da ilişkili olabilir. Çünkü bazen bazı kentler çok büyümeseler bile kent merkezlerinde bir çöküntüleşme yaşayabilmektedirler. Devamında yazar “bu altı önermelik sistemin, dayandığı mekanizmalardan biri olan dışsal ekonomilerin (external economies) / dışsal eksi ekonomilerin (external diseconomies) ölçülmesi başari lamayınca büyümenin engellenmesi gerektiğini söyleyecek bir dayanağı kalmamaktadır. Bu durumda da geliştirilecek politikalar büyümenin sürekli artırılmasını önerme yönünde bir sapma taşımaktadır. Bu politika alanında, sürekli olarak büyüme kulisin söylemine katkıda bulunmaktadır” değerlendirmesini yapmıştır. Ancak, kentin büyümesinin nerede durdurulacağı bilinmediği için büyütüldüğü varsayımı çok iddialıdır. Temel ekonomik büyüme dinamiğinin kent olduğu (Türkiye gibi) bir durumda kentsel büyümenin durdurulması yönün-

de bir irade oluşması olanaksızdır. Bu yönde bir irade oluşursa başka ölçme ya da belirleme yöntemleri ile büyümenin sınırları tespit edilebilir. Sorun yöntemde değil, niyettedir. Örneğın “taşımaya kapasitesi” bu kaygılarla ortaya konuş bir kavramdır.

5. bölümün “Var Olan Kuramsal Çerçevenin Geliştirilmesi Üzerine Öneriler” başlıklı IV. Kısımında yazar “yeni yaklaşımın kentin varlığını ve büyümesini ekonomik nedenlere bağlayan bir indirgemecilikten uzaklaşarak daha geniş kapsamlı kavramlara dayandırılarak geliştirilebilir” olduğunu düşünmektedir. Kentin büyümesinde siyasi tercihlerin önemli olduğu farklı yerlerde vurgulanmıştır. Ankara’nın başkent oluşu ve İstanbul (aşırı geliştirilme) örneği ortadadır. Devamında yazar “bu halde kentin büyümesi dışsal eksi ekonomiler (external diseconomies) tarafından değil, yaşam kalitesi kayıpları tarafından dizginlenecektir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Eğer burada kastedilen doğal afetler veya susuzluk vb nedenler ise bu kabul edilebilir bir tespittir. Ancak Türkiye gibi ortalama yaşam standartlarının çok düşük olduğu bir ülkede yaşam standartlarındaki kötüleşmeden dolayı kentsel büyüme karşıtı bir durum gelişeceğini varsaymak oldukça iyimser bir tespittir.

5. bölümün “Yeni bir Kuramsal Çerçevenin Geliştirilmesi Üzerine Öneriler” başlıklı V. Kısımında yazar “bu düzeyde gizil olmaktan çıkarılacak aktörlerin sayısı artacak, çeşitlenecektir. Aktörlerin arasına yerel yönetimler, planlama örgütü, toplu konut ve diğer türde büyük kent parçalarını gerçekleştiren girişimciler, STK’lar vb. katılabilir. Bu halde gelecekte belirlenmiş tek bir kent formunun varlığından söz edilemez” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak, aynı aktörler arasındaki ilişki farklı formlara neden olabileği gibi farklı aktörler de aynı formun oluşumuna neden olabilir. Burada aktörler kadar bağlama da bakmak gerekir. Çünkü bazen AKP belediyeleri ile CHP belediyelerinin farklı geleneklerden gelseler de benzer kentsel ürünler/yapılı çevre ürettiğini görebiliyoruz.

Kitabın “Kent Üzerinde Konuşmanın Değişik Yollarını Tartışabilmenin Demokratikliği Üzerine” başlıklı 6. bölümünün I. Giriş kısmında yazar “biz bir araya gelip konuşmaya başladığımızda olup bitenler hakkında değer yargıları geliştiriyoruz ve insanları suçlular ve suçsuzlar diye gruplara ayırıyoruz. Bu tür yargıları geliştirmeye başladığımızda da adil olup olmamak gibi bir sorunla karşılaşılıyor... Bir toplum hakkında konuşuyorsanız, kaçınılmaz olarak bir yargıda bulunma sorunuyla karşılaşılıyorsunuz ve adil olma sorumluluğunu yüklenmeniz gerekiyor” yorumunda bulunmaktadır. Kent yöneticileri kendi istekleri ile siyasi sorumluluk almaktadırlar, kimse onları buna zorlamamaktadır. Kendi istekleri ile sorumluluk aldıkları için eleştirilmeleri de normaldir. Yöneticilerin kamu otoritesini kullanma yetkilerinden doğan adil olmak gibi zorunluluğu var iken dışarıdakiler (elinde kamu otoritesi olmayanlar) hangi gerekçe ile adil olmak gibi bir sorumluluğu yükleneciktir? Kent meselesini konuşurken “haksızlık yapmak” ne anlama

gelmektedir? Asıl haksızlığı sermeye ve onun dümenine gidenlerin yaptığı unutulmamalıdır. Aynı zamanda eleştiri olmaz ise “daha iyi”ye nasıl kavuşulacaktır. Devamındaki sayfada yazar güncel eleştiriler ile ilgili olarak “bu konuşmaların gerisinde, bir yaratıcı vizyon, samimi bir arayış görmüyorum” demektedir. Buna göre sadece yaratıcı fikirleri olanların ve samimi olanların konuşma hakkı olabilir. Bu önerme “benim oyumla çobanın oyu aynı mı?” tartışmasını hatırlatmaktadır. Yazar devamında “bu rahatsızlığım yerel demokrasiye verdiğim önemden kaynaklanıyor. Bir ülkede birinci sınıf bir demokrasinin ancak güçlü bir yerel demokrasi varsa gerçekleşebileceğini düşünüyorum. Güçlü bir yerel demokrasinin kurulması ise büyük ölçüde aktif yurttaşlık anlayışının gelişmiş olmasına bağlı olmaktadır” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak yerel yönetimler mali anlamda merkezi hükümete bağlı oldukça hem vatandaş tarafında bir sorumsuzluk, hem de yöneticiler tarafında bir sorumsuzluk gelişmesi olağandır. Tersisi durumda, belediye bütçelerinin önemli bir kısmının yerel vergilerle finanse edildiği koşullarda vatandaş ödediği verginin nerelere harcandığını kontrol edecektir. Yazar devamla “yaşadığımız kent üzerinde doğurucu bir konuşma biçimi geliştirebilmeliyiz. Bunun için iki şeyi gerçekleştirmemiz gerekiyor: birincisi... İkincisi ise kentler üzerinde doğurucu bir konuşma biçiminin geliştirilmiş olması gerekiyor” değerlendirmesinde bulunmuştur. Burada bir tutarsızlık/ikilem mevcuttur. Olması istenen bir şey (doğurucu bir konuşma biçimi) için o şeyin zaten olmuş olması bekleniyor. Yine devamında yazar “demokrasi altyapısının bulunduğu kentlerde, aktif yurttaşların kentleri üzerinde doğurucu konuşmanın yollarını da geliştirecekleri söylenebilir” yorumunda bulunmaktadır. Ancak önemli olan demokrasinin olmadığı koşullarda demokrasinin nasıl geliştirileceğidir. Demokrasinin olduğu bir ortamda demokrasinin geliştirilmesinin önünde herhangi bir engel zaten bulunmamaktadır.

6. bölümün “Kimler, Hangi Beklentilerle, Neyi Konuşuyorlar” başlıklı II. Kısımında yazar “kentlerde ortaya çıkan sonucun, toplumun tümünün ürünü olduğunu görmezden gelen, bu çokbilmiş konuşma biçimi, kendisini bu başarısızlığın faileri dışında bırakarak, ortaya çıkan sonucun suçlularını belirlemeye yönelmektedir. Oysa her kent toplumu tarafından üretilmektedir. Böyle bir anlayışa ulaştığınızda, kent üzerinde konuşurken, yakındığınız bir sorunla karşılaştığınızda, sizi dışta bırakan bir suçlu tanımlayamaz hale gelirsiniz. Kendinizi de suçlu olarak bulursunuz. Bir suçlu tanımlayarak sorumluluktan kaçmazsınız. Sorunun çözümü için sizin de yüklenmeniz gereken sorumluluklar vardır” değerlendirmesini yapmaktadır. Ancak, orta sınıf için geliştirilen bu eleştiri tüm toplum, özellikle de toplumun varlıklı kesimleri için de geçerli değil midir? Tüm yükün kentli orta sınıfların üzerine atılması farklı şekilde suçun yine toplumun belli bir kesiminin üzerine atılarak sorumluluktan kaçılması sonucunu doğuracağı açıktır. Bir kentin biçimlenişinde toplumun varlıklı ve yoksul kesiminin farklı

derecede etkileri olduğu bilindiği halde sonuç ürün hakkında neden eşit sorumluluk taşınması gerektiği açıklanmaya muhtaç bir durumdur. Ankara'nın güncel durumunda gecekonduluların payı ne kadardır?

6. bölümün “Demokratik Bir Toplumda Kent Üzerine Konuşmanın Kalitesi Nasıl Geliştirilebilir?” başlıklı III. Kısımında yazar “kent üzerinde konuşabilmek için kentlere ilişkin değerler hakkında bilgilenmiş olmak gerektiğini” vurgulamaktadır. Ancak bu değerlerin ne olduğu, nasıl geliştiği veya kimin değerleri olduğu konuları açıklığa kavuşturulmalıdır. Devamındaki satırlarda yazar “değerler, bir kültürün mensupları tarafından, neyin iyi ya da kötü, istenen ve istenmeyen ne olduğu konusundaki nihai inançlar ya da idealler olarak çok önemlidirler. Değerler topluma dışarıdan taşınmaz, toplum tarafından üretilirler” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Türkiye gibi göçün/hareketliliğin çok yoğun olduğu ülkelerde ve İstanbul gibi yoğun göç alan kentlerde toplumsal değerler ya da değerler hakkında oydaşma (consensus) nasıl üretilecek? Bu üzerinde durulması gereken bir konudur. Yazar devamında “bir kent üzerinde bir değerlendirme konuşması yaparken, kentin performansını, kente ilişkin değerler/hedefler sistemine göre yorumlamak gerekir. Böyle bir değerlendirmenin kritik boyutlarını;

1. Kentin ve kentlinin taleplerinin etkin bir şekilde karşılanması,
2. İnsanların onurlu yaşam hakkının gerçekleştiriliyor olması,
3. Bir komünite (cemaat) oluşturması, kimseyi dışlamamış bulunması,
4. Anlam yüklenen bir yer olması,
5. Güzel, etkili bir yer olması,
6. Adil olunması, eşitsizlikten kaçınılıyor bulunması,
7. İçte kapalı olunmaması, dışa açık ilişkiler içinde olunması, diye sıralanabilir”

yorumunda bulunmuştur. Ancak, kentin performansını, kente ilişkin değerler/hedefler sistemini kim tanımlayacak? Tanımlanan değerler hedefler toplumun tümü tarafından kabul görece mi? Bunlar yanıt bekleyen sorulardır. Ayrıca diğer olası sorular ise şunlardır: 1. maddedeki talepler tüm kentlilerin talepleri mi olacak yoksa belli bir kesimin talepleri mi? Talepler birbiriyle çatıştığı zaman nasıl bir yöntem izlenecek? 3. madde hem kendi içinde hem de 7. madde ile çelişmektedir. Cemaat yüz yüze ilişkilerin ve karşılıklılığın önemli olduğu ve görece içine kapanık ve savunmacı bir olgu iken hem onu önerip hem de dışarıdan gelecek etkilere açık olmasını beklemek çelişkilidir. 4. madde ile ilgili olarak farklı insanların aynı yere farklı anlamlar yüklemesi durumunda ne olacak? 5. maddedeki güzel ve etkili yer nasıl tanımlanabilir? 6. madde ile ilgili olarak sadece adil olması yetmez aynı zamanda sosyal adaletin de sağlanması gerekir. Aksi takdirde toplumsal eşitsizliklerin tekrarlanması olasılığı vardır. Görüleceği üzere kentlerde ortak değerler üretmek oldukça meşakkatli bir iştir.

6. bölümün “Demokrasiye İnanan Aktif Bir Yurttaş Kenti Hakkında Konuşurken Nelere Dikkat Eder?” başlıklı IV. Kısmı ile ilgili olarak şunlar söylenebilir; yurttaşların kent yaşamında sorumluluk alması olması gereken bir durumdur. Ancak yetki meselesi sorumluluğa nazaran daha karmaşık bir konudur. Çünkü hiçbir otorite yetkisini paylaşmak istemez. Yetki paylaşılacaksa siyaset yapmanın bir anlamı olmayacaktır. Çünkü mali kaynakların yetersiz olduğu koşullarda tercihler yapmak daha da önemli hale gelecektir ve gereklidir. Bu durum da ister istemez yetkiyi paylaşmama refleksini getirecektir. Aynı zamanda kentte deneyimlenen başarı doğrudan katılımcılıkla ilişkilendirilemez. Başarının gerçek nedenleri sorgulanmalıdır. Yazar sonraki sayfada “pasif yurttaş için durum açıktır. Başarısız olan siyasetçidir. Bu başarısızlıkta kendisinin hiç bir payı yoktur” değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak, elinde hiçbir yetkisi olmayan bir kentli neden kentte olup bitenler hakkında kendini sorumlu hissetsin? Ayrıca gezi parkında olduğu gibi kent hakkında kendini sorumlu hisseden vatandaşların başına neler geldiği ortadadır. Böyle bir durumda hiçbir kentli siyasi sorumluluk almayacaktır. Yazarın katılımcılık sürecinin nasıl örgütleneceği üzerindeki düşüncesiyle ilgili şu söylenebilir: Katılımda önemli olan oydaşmadır. Toplumun kendi kültürel değerlerini tekrar eden konularda oydaşması daha kolaydır. Dolayısıyla katılım mekanizmasının çoğu zaman ilerlemeci sonuçlardan ziyade korumacı sonuçlar üretmesi daha yüksek ihtimaldir. Yazar devamındaki sayfada şöyle demektedir: “eğer katılımı elde edilmesi amaçlanan, kararlardaki yaratıcılığı ve yenilikçiliği artırmak/kışkırtmak ise sürecin tasarlanmasında ve katılımcıların kimler olacağında farklı ölçütler hâkim olacaktır. Katılımcılardan beklenen belli bir çıkarın temsilcisi olmaktan çok, ele alınan konuyla ilgili yeterli adanmışlığı (commitment) olan, yeterli bilgiye sahip, yenilikçilik kapasitesi olan, birlikte bir iş yapmanın coşkusunu bölüşebilen bir kişi olmasıdır. Aktif yurttaşların katılımcılığının bu tür içinde değerlendirilmesi gerekir. Onların talebi bir çıkar bekliliğinden çok, yenilikçiliklerinin/yaratıcılıklarının önünün açılması olacaktır.” Öncelikle katılım olgusunun belli özellikleri olan insanlarla sınırlı tutulması gerektiği varsayımı elitizm (seçkinlik) tartışmalarını hatırlatmaktadır. İkincisi sınırlı katılımı toplumsal denetim nasıl sağlanacaktır? Üçüncüsü katılımcıların yenilikçilik kapasitesi nasıl ölçülecektir? Dördüncüsü her “yeni”nin beraberinde “iyi”yi getirmesi nasıl garanti altına alınacaktır? Bunlar katılım mekanizmaları ile ilgili cevaplanması gereken sorular olarak durmaktadır.

6. Bölümün son kısmında yazar “bunun için konuşmalarımızın ötekileştirmenin bir aracı olmaktan çıkarılarak, sosyal sermaye üretmenin aracı haline dönüşmesini sağlamak gerekir” yorumunda bulunmaktadır. Sosyal sermayenin temelinde güven olgusu yatmaktadır. Günümüzün hızla değişen dünyasında insanların güven duygusuna olan ihtiyacı artmaktadır. Bu nedenle sosyal sermaye aşırı türbülanslı durumlarda bir çare gibi görülebilmektedir. Ancak sosyal sermayenin olumsuz

yönlerinin olabileceği de unutulmamalıdır. Örneğin mafyatik/feodal ilişkiler de bir tür güven ilişkisi üzerine kuruludur. Aynı zamanda elde edecekleri güvenli bir ortam için insanlar özgürlüklerinden feragat etmek durumunda da kalabilirler.

Kitabın “Kent Plancılarının Eleştirel Söylemlerini Temellendirme Yolları Üzerine” başlıklı 7. bölümünün I. Giriş kısmında yazar “yerel kamu alanları da merkezi siyaset tarafından çatışmacı bir tutumla işgal edilince, bu kanallar içinde geliştirilen eleştiriler plancılar için büyük ölçüde anlamını yitirmektedir” yorumunu yapmaktadır. Kentin kendisi siyasal bir olgu ise kentte yönelik eleştiriler de siyasaldır ve taraf olmak bunun en doğal sonucudur. Devamında yazar “eğer özellikle bu bilginin yerini, bilginin toplumsal olarak inşa edildiği dış dünyanın nesnel bilgisinin yerini, özneller arası uzlaşmaya dayanan bir bilginin aldığı kabul edilirse farklı bir durumun ortaya çıkacağı” yorumunda bulunmaktadır. Bilginin göreceleşmesi uzlaşmayı kolaylaştırmaktan daha çok tam tersine zorlaştırabilir de. Çünkü herkes kendi doğrusunun/değerinin/tercihinin daha doğru olduğunu iddia edebilecektir. Bu da uzlaşmayı zorlaştıracaktır.

7. bölümünün “Eleştirilecek Olanın Konuları ya da Nesnelere” başlıklı II. Kısmında yazar “kentlinin gelişmesini dayanağı çok da belli bir olmayan, sezgisel ya da bilimsel olduğu iddiasını taşıyan bir öngörüye dayanarak dondurmamak yerine; kentlinin yapılıp bitmeyen, sürekli olarak gelişmesini yönlendiren yeni kararların alınmasına açık, sürekli bir planlama süreci ile gelişmeye başladığını” bildirmektedir. Bu önerme adım adım planlama yaklaşımını hatırlatmaktadır. Böyle bir durumda, koşullara göre sürekli yeni pozisyonlar ürettiğinizde; sonunda kendinizi hiç beklemediğiniz bir noktada bulma ihtimali ortaya çıkacaktır. Ayrıca öngörü süresi ne kadar olursa olsun sürekli plan yapıyor olma hali plan yapmak olarak değerlendirilemez. Çünkü planlama aynı zamanda belli bir öngörülebilirlik üretmektedir. Sonraki satırlarda yazar “profesyonel camiada artık geçerli olmayan bilgi ve tekniklerle gerçekleştirilmiş bir planlama faaliyetinin bu açıdan eleştiri konusu olabileceğini” ifade etmektedir. Ancak tersi de geçerli olabilir: Zamanın gereklerini yerine getirerek iş yapmak daha nitelikli bir iş üretmek anlamına gelmez. Örneğin, CBS siteleri ile mevcut durumu tespit eden ve farklı kentsel parçaları birleştiren ancak hiçbir müdahaleci içeriği olmayan çalışmalar elbette ki planlama çalışması diye nitelendirilemez. Yazar devamında “planlama faaliyetinin içeriğinin toplumda geçerli kurumsal ve toplumsal yapı ve toplumun temel aktörlerinin kapasiteleriyle uyumlu olarak tasarlanıp tasarlanmadığı sorgulanmalıdır. Çoğu kez plancılar kendi faaliyetlerinin de içinde buldukları duruma en uygun biçimde planlanması gerektiğini unutmaktadırlar. Planlamanın toplumsal bağlamıyla tutarlılığı kurulmamışsa daha baştan başarısızlık kabul edilmiş olacaktır” değerlendirmesini yapmaktadır. Bu ifade planlamanın piyasa güçleriyle uyum içinde hazırlanması gerektiğini söyleyen teslimiyetçi bir söylemdir. Yazar sonraki sayfalarda kent ile ilgili olarak bir yerin “kent olarak adlandır-

Tablo I. 9., 10. ve 11. bölümlerine ilişkin kısa değerlendirmeler ise aşağıda tablo halinde sunulmuştur

Yazarın görüşleri	Eleştirmenin görüşleri
9. Bölüm	
Ama sanayi toplumunun metropoliten alanları küreselleşmiş bilgi toplumlarında kent bölgeleri haline geliyorlar. Bunlar küresel sistemin işlevsel parçaları olarak ekonomik, hatta siyasal otonomilerini büyük ölçüde artırıyorlar. (s:302)	İstanbul bugün merkezi hükümete eskisine oranla daha fazla bağımlı durumda ya da onun daha çok etkisi altındadır.
Bilgi toplumunun kentsel mekânı sanayi toplumunun kentsel mekânına göre daha parçalanmış bir mekândır. (s:303)	Bu durum bilgi toplumuyla değil bilgi toplumunun da ortaya çıkmasını sağlayan kapitalizmin geldiği düzeye ilgilidir.
10. Bölüm	
Bu noktada bu müdahalelerin ve küçük dönüşüm projelerinin yapıma sürecinin yarattığı irrasyonelliklerin büyümesini engelleyen en önemli faktörün, kentlerin kendi kendini örgütlenme kapasitesinin yüksekliği olduğunu hatırlatmak yararlı olacaktır. (s:316)	Burada “kentlerin kendi kendini örgütlenme kapasitesi” diye tarif edilen şey galiba “piyasanın görünmez eli”dir. Liberal anlayışa göre piyasa devlet müdahalesi olmadan etkin ve verimli bir şekilde çalışabilir.
Türkiye'nin ısrarlı ve büyük ölçekli bir kentsel dönüşüm programı uygulaması ve bu uygulamayı binaları tamamen yıkarak yeniden yapmaya dayandırması, Türkiye'de inşaat sektörünün krize düşmesinin engellenmesi zaruretiyle açıklanmaktadır. (s:324)	Böyle bir durumdan ziyade tam tersine inşaat sektörüne dayalı bir büyüme modeli var.
11. Bölüm	
Kriz içinde bulunan dünyada, ekonomisinin canlılığını korumak isteyen hükümetler Türkiye'de bu fazla konut sunumuna talep yaratmak durumunda kalmaktadır. Türkiye'nin bu konuda bulduğu çözümün kentsel dönüşüm projeleri olduğu söylenebilir. Devlet kentsel dönüşüm bölgeleri ilan ederek bu talebi yaratmış olmaktadır. (s:337)	Bu çok yanlış bir analizdir. Türkiye'de yaratılan fazla konut arzına talep maddi durumu düşük seviyede olan insanların evleri kentsel dönüşüm süreci içine alınıp yıkılarak yaratılamaz. Tersine kentsel dönüşüm alanları inşaat sektörünü canlandırarak konut arzını arttırmaktadır. Dönüşüm alanlarındaki yoğunluk artışları bile yıkılan konutların çok çok fazlası miktarda yeni konut üretilecek şekilde ayarlanmaktadır. Dolayısıyla kentsel dönüşüm projelerinin konut fazlasına talep yaratmak amaçlı olduğu tespiti ekonomik açıdan rasyonel bir temel barındırmamaktadır.

rılabilmesi ve yarışabilirliğinin sürdürülebilir olması için kentin bir komünite (cemaat) oluşturması gerekliliğini” vurgulamıştır. Ancak cemaat mahalle ölçeği için geliştirilmiş bir kavramdır ve temelinde yüz yüze ilişkiler ve karşılıklık yatmaktadır. Güven olgusunun geliştiği bu ortamlarda ilerlemeci yapılar kadar gerici yapılar da (dini cemaatler, mafya vb) gelişebilir. Bir diğer nokta kent ölçeği cemaat kavramının gelişmesi için uygun bir büyüklük değildir. Çünkü kentsel yaşamda formel/ikincil ilişkiler daha baskındır.

7. bölümünün “Plancıların Eleştirilerini Oturtacağı İyi ve Kötünün Dayanağını Oluşturacak Değerler, Normlar ve Haklar Üzerine” başlıklı III. Kısmında yazar “eğer o toplumda bazı eylemlerin yapılmasında, o yerel haklar olarak görülebilir. İnsan hakları ve medeni haklar yasal metinlerde saptanmış olmasına karşın yerel haklar daha çok ahlak alanında kalmaktadır”

değerlendirmesinde bulunmaktadır. Yerel hakların içeriği tartışmalıdır. Mahalle baskısı bir yerel hak olarak görülebilecek midir? Ayrıca yerel hakların rekabet ve sürdürülebilirlik gibi ilkelerle ilişkisi nasıl sağlanacak? Yerel haklar ile insan hakları çatıştığında durum nasıl çözülecek? Bu sorular yanıtsızdır ve yanıtlanmalıdır.

Yukarıda ayrıntılı şekilde gösterildiği üzere yazar var olan gerçekliği anlamak ve onun nedenlerini çözümlmek yerine, var olan durumu kendi kuramını doğrulayacak şekilde yorumlama eğilimi içindedir. Bu nedenle yapılan değerlendirmelerde hem içerik hem de yöntem sorunları olduğu açıktır. Bununla birlikte “Sürdürülebilir Bir Toplum ve Çevre Tasarımı İçin Bir Strateji Seçenekleri Yelpazesi Oluşturmak” başlıklı 8. bölüm ise önümüzdeki dönemde önemi daha da artacak olan çevre sorunları ve kentleşme açısından ufuk açıcı değerlendirmeler içermektedir.